

ЦИФРОВІ ПРАВА ДІТЕЙ: ПРАВОВИЙ ВИМІР СУЧАСНОСТІ

Піхурець О. В.

ВСТУП

У умовах цифрової трансформації суспільства право дитини на безпечне, інклюзивне та етично врегульоване цифрове середовище набуває особливої актуальності. Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в Україні суттєво вплинули на швидку інтеграцію новітніх технологій у різні сфери суспільного життя – освіту, медицину, адміністративні послуги тощо. Звісно, що є актуальним і питання здійснення та захисту цифрових прав дітей. Оскільки мережа Інтернет сьогодні є не лише простором для розвитку, навчання та самовираження, але й зоною ризику, що може негативно впливати на психічне, фізичне здоров'я та соціальне самопочуття неповнолітніх. Особливо вразливими є діти, які стикаються з викликами комп'ютерної залежності, кібербулінгу, поширенням шкідливого контенту, зокрема дитячої порнографії, та іншими формами цифрової загрози.

У контексті стрімкого розвитку штучного інтелекту (далі – AI), аналітики великих даних, Інтернету речей, віртуальної та доповненої реальності, діти змушені адаптуватися до дедалі складнішого цифрового середовища. Це вимагає не лише формального визнання цифрових прав дитини, а й забезпечення реальних механізмів їх здійснення та захисту. Отже, правовий вимір цифрових прав дітей потребує глибокого осмислення, нормативного уточнення та практичного впровадження з урахуванням міжнародних стандартів, етичних принципів і національного контексту.

1. Аналіз нормативно-правових актів у сфері здійснення та захисту цифрових права дітей

У контексті глобалізації цифрового середовища міжнародно-правові акти відіграють ключову роль у формуванні нормативної бази для захисту цифрових прав дітей в Інтернеті. Одним із фундаментальних документів є Конвенція ООН про права дитини (1989)¹, яка, хоча й не містить прямої згадки про цифрові права, однак закріплює низку універсальних принципів – право на приватність, доступ до інформації,

¹ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

захист від насильства та експлуатації, що набувають нового змісту в цифровому суспільстві.

У 2021 році Комітет ООН з прав дитини оприлюднив General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment² (ОНЧНР, Загальний коментар №25 Комітету ООН з прав дитини в цифровому середовищі), який є ключовим для розуміння того, як цифрове середовище впливає на реалізацію прав дитини, гарантованих Конвенцією ООН про права дитини. Документ наголошує на обов'язку держав забезпечити рівний доступ до цифрових ресурсів, захист від шкідливого контенту (від ризиків, які вони можуть не усвідомлювати, онлайн-насильства, кібербулінгу, експлуатації), а також участь дітей у формуванні цифрової політики та приватності дітей у цифровому просторі. Особлива увага приділяється захисту персональних даних дітей – навіть коли вони самі не усвідомлюють наслідків їхнього поширення. Окремо наголошується на праві на цифрову освіту, що допоможе їм критично мислити, орієнтуватися в інформаційному просторі та захищати себе. Держава повинна усувати цифрову нерівність, забезпечуючи доступ до Інтернету та цифрових технологій для всіх дітей, включно з тими, хто мешкає в сільській місцевості, має особливі потреби або перебуває в уразливих умовах. З урахуванням того, що цифрові технології мають глибокий вплив на всі аспекти життя дітей, уряди, приватні компанії (особливо технологічні), школи та батьки мають нести спільну відповідальність за створення безпечного і сприятливого цифрового середовища.

Європейський Союз (далі – ЄС) активно формує нормативне поле у цій сфері. Зокрема, Загальний регламент про захист даних (GDPR)³ містить спеціальні положення щодо обробки персональних даних дітей, встановлюючи вікові межі для згоди та вимоги до прозорості цифрових сервісів. Так, ст. 8 GDPR встановлює, що обробка персональних даних дитини віком до 16 років законна лише за згодою батьків чи законних представників, хоча країни ЄС можуть знизити цей поріг до 13 років. Цифрові сервіси зобов'язані надавати зрозумілу, адаптовану до віку інформацію про обробку даних і впроваджувати технічні та організаційні заходи для забезпечення конфіденційності та безпеки

² General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021-childrens-rights-relation> (дата звернення – 19.09.2025).

³ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

даних дітей на етапі проектування. Тобто, сервіси (послуги) мають бути спроектовані так, щоб мінімізувати обсяг зібраних даних і запобігати ризикам зловживання. GDPR вимагає ефективних механізмів верифікації віку, щоб ідентифікувати дітей і застосовувати відповідні заходи захисту, особливо на платформах із іграми, соціальними мережами чи освітніми ресурсами. Зазначимо, що у 2025 році ЄС додатково посилює вказані вимоги через Регламент про цифрові послуги (DSA)⁴, який передбачає обов'язкову верифікацію віку для онлайн-платформ.

Слід також вказати і на ст.ст. 15, 16, 17 GDPR, що гарантують дітям право на доступ, виправлення та видалення персональних даних («право бути забутим»), а також право заперечувати проти їх обробки. Оскільки діти можуть бути менш обізнані про свої права, контролери даних зобов'язані забезпечити чітке інформування про ці права. Відповідно, ЄС прагне створити основу для етичного та безпечного цифрового середовища, де права дітей не лише декларуються, а й активно захищаються. Для цього впроваджуються ключові ініціативи, такі як Стратегія ЄС щодо прав дитини⁵ та «Кращий інтернет для дітей»⁶ (Better Internet for Kids), що сприятимуть створенню безпечного онлайн-простору шляхом просування цифрової грамотності, боротьби з кібербулінгом, дезінформацією та шкідливим контентом.

Наразі ЄС розробляє етичні стандарти для технологічних компаній, щоб соціальні мережі та ігрові сервіси забезпечували безпеку, прозорість алгоритмів, захист від експлуатації та доступ до контенту, відповідного віку користувачів. Проводяться кампанії для підвищення обізнаності батьків і педагогів про безпечне використання Інтернету. Майже всі зусилля ЄС спрямовані на створення безпечного цифрового середовища, яке сприяє розвитку, освіті та соціалізації дітей, гарантуючи їхні права на приватність, безпеку та свободу самовираження.

Забезпечення здійснення та захисту цифрових прав дітей у сучасній Україні набуває критичного значення, особливо в умовах воєнної агресії, яка не лише загрожує фізичній безпеці, а й посилює вразливість дітей у

⁴ Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

⁵ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS EU strategy on the rights of the child. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0142> (дата звернення – 19.09.2025).

⁶ Better Internet for Kids. URL: <https://better-internet-for-kids.europa.eu/en> (дата звернення – 9.09.2025).

цифровому просторі. На тлі стрімкої цифровізації освіти, медицини, адміністративних послуг та соціального спілкування, діти все частіше стикаються з ризиками – від кібербулінгу та грумінгу до маніпулятивних алгоритмів і порушення приватності. Водночас національна правова система лише формує підґрунтя для комплексного регулювання цієї сфери: загальні норми щодо захисту прав дітей існують вже давно, але їхній цифровий вимір залишається фрагментарним і не адаптованим до реалій цифрового простору.

Національна стратегія з захисту дітей у цифровому середовищі на період до 2025 року⁷ окреслює ключові ризики та пропонує низку важливих рішень: запровадження вікової верифікації, адаптацію інтерфейсів цифрових сервісів до вікових особливостей, створення механізмів реагування на онлайн-загрози. Проте ці положення залишаються декларативними, не імplementовані у законодавство, та не супроводжуються інституційними механізмами реалізації. Разом з тим, Стратегія з захисту дітей⁸ все таки окреслює напрямки майбутнього регулювання зазначеної сфери та визначає ключові ризики для дітей – сексуальну експлуатацію та насильство (СЕНД), кібербулінг, кібергрумінг, шкідливий контент, порушення приватності, комерціалізацію дитячих даних та пропонує запровадження вікової верифікації, адаптацію інтерфейсів цифрових сервісів, а також створення механізмів реагування на онлайн-загрози.

Інші закони також частково охоплюють певні аспекти, однак без урахування специфіки цифрового середовища, вікової аудиторії користувачів чи захисту від шкідливого контенту. Так, Закон України «Про охорону дитинства»⁹ містить загальні гарантії (безоплатний доступ до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних закладах освіти (ч.15 ст.19)), але не охоплює цифрові ризики. Зазначимо, що окремі положення щодо захисту дітей від шкідливого контенту згадується тільки у ст. 20 Закону України «Про охорону дитинства». Водночас відсутні жодні механізми з їх реалізації. Освітнє законодавство взагалі не інтегрує цифрову етику та цифрові права дітей. Ні Закон України «Про освіту»¹⁰, ні Закон України «Про загальну

⁷ Національна стратегія з захисту дітей у цифровому середовищі на період до 2025 року. URL: <https://surl.li/aaaosq> (дата звернення – 19.09.2025).

⁸ Національна стратегія з захисту дітей у цифровому середовищі на період до 2025 року. URL: <https://surl.li/aaaosq> (дата звернення – 19.09.2025).

⁹ Про охорону дитинства : Закон України в редакції від 14.5.2025 №4440-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

¹⁰ Про освіту : Закон України в редакції від 28.08.2025. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

середню освіту»¹¹ не передбачають обов'язкової цифрової грамотності з акцентом на права дітей, безпеку в Інтернеті, розпізнавання ризиків чи алгоритмічну прозорість. Вказані нормативні акти лише містять декларативні положення щодо створення безпечного, інклюзивного та цифрового освітнього середовища відповідно до вимог законодавства; забезпечення учасникам освітнього процесу вільного і безоплатного бездротового доступу до мережі Інтернет з характеристиками, що відповідають вимогам законодавства, у приміщеннях закладу освіти, у тому числі у пансіоні (ст.1, 32 Закон України «Про загальну середню освіту»).

Варто вказати і на Закон України «Про захист персональних даних»¹², у якому відсутні спеціальні положення щодо обробки даних дітей, не визначено вікові межі згоди, не передбачено обов'язку адаптацію політик конфіденційності до дитячої аудиторії, що суперечить підходам, закріпленим у GDPR та DSA. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги»¹³ регулює права споживачів цифрових послуг, але взагалі не враховує специфіку захисту дітей. Хоча закон імплементує окремі положення Директиви ЄС 2019/770¹⁴, однак, не визначає вікову межу згоди на обробку персональних даних; не передбачає вікової верифікації для доступу до цифрових сервісів; не містить вимог щодо адаптації інтерфейсів або політик конфіденційності для дітей; не забороняє таргетовану рекламу для неповнолітніх та не встановлює обов'язку захисту від шкідливого контенту чи обов'язкової оцінки ризиків, як це передбачено Регламентом ЄС про цифрові послуги (DSA)¹⁵. Вказаний Закон поширюється на загальні споживчі відносини, і хоча діти формально є чи можуть бути споживачами, їхній особливий статус як вразливої групи не враховано. Це створює величезну нормативну прогалину.

¹¹ Про загальну середню освіту : Закон України в редакції від 15.06.2025 №4265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

¹² Про захист персональних даних : Закон України в редакції від 14.06.2025 № 4240-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

¹³ Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України в редакції від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

¹⁴ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (Text with EEA relevance.). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

¹⁵ Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

На наше глибоке переконання, забезпечення здійснення та захисту цифрових прав дітей має розглядатися не як факультативний напрям, а як невід’ємна складова національної безпеки, правосуддя та гуманітарної політики. Військові дії, масове переміщення населення, дистанційне навчання та зростання кіберзагроз створюють нові виклики, які потребують невідкладного оновлення законодавства, імплементації міжнародних стандартів, а саме положень GDPR, DSA та Загального коментаря №25 Комітету ООН з прав дитини.

2. Розуміння сутності цифрових прав дитини

Відповідно до Керівних принципів поваги, захисту та реалізації права дитини в цифровому середовищі, затверджених Рекомендацією СМ/Rec(2018) Комітету міністрів Ради Європи¹⁶, цифрові права дитини є невід’ємною частиною прав людини, адаптованих до умов сучасного інформаційного суспільства. Ці права мають враховувати специфічні потреби, вразливість та потенціал дітей у цифровому просторі, а також зобов’язувати держави забезпечити їхню ефективну реалізацію, захист і розвиток. В загальному розумінні цифрові права дитини – це сукупність особистих немайнових прав, що гарантують захист, свободу та рівність дітей у цифровому середовищі.

Термін «цифрові права» є умовним і охоплює сукупність основоположних прав людини, реалізація яких відбувається в цифровому середовищі та які набувають особливого значення в умовах цифровізації, вимагаючи адаптації правових механізмів до нових технологічних реалій. Наразі неможливо визначити усі цифрові права дитини, проте зазначимо найважливіші, що охоплюють:

- право на рівний доступ до Інтернету, цифрових технологій як засобу освіти, розвитку, участі та самовираження;
- право на приватність і захист персональних даних, з урахуванням вікових особливостей та обмежень щодо збору, обробки і поширення інформації;
- право на безпечне цифрове середовище, що включає захист від шкідливого контенту, кібернасилства, експлуатації та маніпуляцій;
- право на участь у цифровому житті суспільства, включаючи можливість висловлювати думки, впливати на цифрову політику та отримувати інформацію, що відповідає їхнім потребам;

¹⁶ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

– право на цифрову освіту (цифрову грамотність), яка передбачає розвиток навичок критичного мислення, етичної поведінки онлайн та розуміння цифрових ризиків;

– право на цифрове самовизначення, зокрема можливість контролювати власну цифрову присутність, включаючи право бути забутим, тобто видаленими з пошукової системи.

Охорона та захист прав дитини в цифровому середовищі повинні враховувати пріоритетність найкращих інтересів дитини¹⁷. Держави зобов'язані забезпечувати баланс між захистом дитини та її правами на свободу вираження поглядів, доступ до інформації та участь у суспільному житті. Основним завданням є створення умов для повноцінної реалізації прав дітей в Інтернеті без обмеження їхнього доступу до цифрового простору, гарантуючи при цьому належний рівень безпеки, приватності та етичного використання технологій.

3. Право на рівний доступ до Інтернету та цифрових технологій

Доступ до цифрового простору та його ефективне використання відіграють вирішальну роль у здійсненні основоположних свобод дітей. Цифрові технології сприяють інклюзивності, забезпечують доступ до освіти, підтримують розвиток, суспільну активність і зміцнення сімейних та соціальних зв'язків¹⁸. Саме тому, право на рівний доступ до Інтернету та цифрових технологій є ключовою умовою для реалізації всіх прав дитини в цифровому середовищі, забезпечуючи можливості для освіти, розвитку, участі та самовираження.

Право на рівний доступ до Інтернету та цифрових технологій слід тлумачити широко та всебічно. Кожна особа має право використовувати будь-які технічні засоби для вільного, безпечного та відкритого доступу до Інтернету. Будь-яка форма дискримінації (за ознакою віку, статі, соціального статусу, інвалідності, місця проживання чи іншими критеріями) при здійсненні цього права є неприпустимою, а обмеження або позбавлення права на доступ до Інтернету допускається виключно за законом або за рішенням суду, з дотриманням принципів необхідності, пропорційності та правової визначеності.

Відсутність доступу до цифрового середовища через технічні бар'єри, такі як нестабільне інтернет-з'єднання, суттєво обмежує здатність дітей реалізовувати свої основоположні права. Тому кожна

¹⁷ Загальний коментар №14 (2013) щодо права дитини на приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини (пункт 1 статті 3)*. URL: <https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/64e4da0e4.pdf> (дата звернення – 19.09.2025).

¹⁸ The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet : resolution / adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/845727?ln=en&v=pdf> (дата звернення – 19.09.2025).

дитина має бути забезпечена недискримінаційним, безоплатним і технічно надійним доступом до Інтернету¹⁹, що розглядається як основа для забезпечення рівності, гідності та участі в цифровому суспільстві.

Держава має гарантувати дітям недискримінаційний, вільний і надійний доступ до цифрових пристроїв, підключення, онлайн-послуг і контенту, адаптованого до їхніх потреб, без дискримінації за будь-якими ознаками, включаючи стать, расу, мову чи етнічну приналежність. Держави повинні сприяти культурній та мовній різноманітності, а також створювати умови для доступу до Інтернету для вразливих груп через публічні точки доступу в бібліотеках, школах і лікарнях. Особливу увагу слід приділяти дітям з особливими потребами, зокрема тих, хто перебуває в системі альтернативного догляду, позбавлені волі або має батьків, позбавлених волі, дітей мігрантів, дітей, які живуть на вулиці, а також дітей-інвалідів та тих, хто мешкає в сільській чи іншій віддаленій місцевості, забезпечуючи інклюзивність і технічну доступність цифрових сервісів.

Цифровий доступ для дітей має супроводжуватися системною цифровою освітою, спрямованою на подолання гендерних стереотипів і соціальних бар'єрів, що обмежують використання технологій. Умови доступу до пристроїв, онлайн-сервісів і контенту повинні бути прозорими, зрозумілими, справедливими та адаптованими до віку дитини. Держава має забезпечити технологічну нейтральність, гарантуючи свободу вибору систем і програмного забезпечення без нав'язування рішень. Доступ до Інтернету, контенту, додатків і послуг має бути відкритим, простим і фінансово доступним із будь-яких пристроїв. Держава також повинна забезпечити безпечний, різноманітний, якісний освітній цифровий контент і враховувати права дітей під час закупівель освітніх інструментів, уникаючи обмежень через комерційні інтереси чи непрозорі технічні фільтри.

Зазначимо, що у низці держав доступ до Інтернету визнано одним із базових конституційних прав людини. У Фінляндії²⁰ з 2010 року законодавчо закріплено право кожної особи на широкосмугове з'єднання зі швидкістю не менше 1 Мбіт/с, а до 2015 року – 100 Мбіт/с.

¹⁹ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

²⁰ Finland: Makes Broadband Internet Access A Law. URL: <https://www.npr.org/2009/10/15/113816647/finland-makes-broadband-internet-access-a-law> (дата звернення – 19.09.2025).

У Франції²¹ Конституційна рада у 2009 році визнала доступ до Інтернету основоположним правом, скасувавши положення закону про інтелектуальну власність, які передбачали автоматичне позасудове відключення порушників. У Греції право на Інтернет закріплено в Конституції як право на участь в інформаційному суспільстві²². Та додатково наголошено, що право на доступ до Інтернету не залежить від мети його використання: в тому ж ступені, в якому у кожної людини є право на навчання і вираження політичних поглядів з допомогою Інтернету. Тобто у людини є право використовувати Інтернет з розважальною, комунікаційною та іншою метою.

4. Право на безпечне цифрове середовище

Право на безпечне цифрове середовище, що включає захист від шкідливого контенту, кібернасильства, експлуатації та маніпуляцій тощо²³ слід розуміти як невід’ємну складову реалізації прав дитини в цифровому середовищі. А також передбачає обов’язок держави, батьків та суспільства створити умови, у яких дитина може користуватися цифровими технологіями без ризику для її фізичного, психічного, морального чи соціального благополуччя. З огляду на особливу вразливість дітей, зокрема їхню здатність легко отримувати доступ до інформації, вільно розміщеної в Інтернеті, або ставати об’єктом сексуальних домагань, держава та батьки (всиновлювачі, опікуни чи піклувальники) можуть застосовувати обмежувальні заходи щодо використання Інтернету з метою запобігання порушенню прав дитини. Однак такі заходи мають бути співмірними, обґрунтованими та не повинні перешкоджати свободі поширення інформації в мережі.

Відповідно до Рекомендації CM/Rec(2018)7 Ради Європи до найбільш поширених ризиків, що можуть виникнути у зв’язку з цифровим середовищем та вплинути на здоровий розвиток та благополуччя дітей слід віднести:

²¹ Decision n° 2009-580 of June 10th 2009. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/2009_580dc.pdf (дата звернення – 19.09.2025)

²² THE CONSTITUTION OF GREECE. URL: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf> (дата звернення – 19.09.2025)

²³ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

- сексуальна експлуатація, торгівля²⁴, зловживання, «грумінг», розбещування, онлайн-вербування дітей для вчинення злочинів, участь у екстремістських політичних чи релігійних рухах або для цілей торгівлі людьми (контактні ризики);

- принизливе та стереотипне зображення та надмірна сексуалізація жінок та дітей²⁵;

- зображення та прославляння насильства й нанесення собі ушкоджень, зокрема, самогубств; принизливі, дискримінаційні або расистські вирази або заклик до такої поведінки; реклама, контент для дорослих (ризики контенту);

- залякування, переслідування тощо, розповсюдження без отримання згоди сексуальних зображень, шантаж, висловлювання ненависті, хакерство, азартні ігри, незаконне завантаження або інші порушення прав інтелектуальної власності, комерційна експлуатація (ризики поведінки);

- надмірне використання, позбавлення сну та фізична шкода (ризики для здоров'я).

Враховуючи швидкий розвиток цифрових технологій, держави повинні системно оцінювати потенційні ризики та шкоду, яку можуть становити технології для фізичного, емоційного та психологічного благополуччя дітей. Тому держава зобов'язана вживати превентивні заходи, спрямовані на захист найкращих інтересів дітей (ст.3 Конвенції ООН про права дитини)²⁶ у цифровому середовищі, навіть за умов наукової невизначеності щодо обсягу або характеру таких ризиків. Відповідно до таких превентивних заходів слід віднести:

- захист від шкідливого контенту (порнографія, сцени насильства, дезінформація та матеріалами, що підбурюють до ненависті);

- запобігання кібернасильству, онлайн-експлуатації та маніпуляціям, зокрема через алгоритмічні впливи, комерційні практики або цільову рекламу;

- створення ефективних механізмів реагування (доступні канали для скарг, психологічна підтримка, правовий захист);

²⁴ Guidelines regarding the implementation of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography (2019). URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CRC/CRC.C.156_OPSC_Guidelines.pdf (дата звернення – 19.09.2025).

²⁵ LANZAROTE COMMITTEE Committee of the Parties to the Council of Europe Convention on the protection of children against sexual exploitation and sexual abuse, 2019. URL: <https://rm.coe.int/opinion-of-the-lanzarote-committee-on-child-sexually-suggestive-or-exp/168094e72c> (дата звернення – 19.09.2025)

²⁶ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

- впровадження стандартів безпеки цифрових платформ з урахуванням віку та потреб дітей;
- освітні заходи, спрямовані на формування навичок критичного мислення, цифрової грамотності та самозахисту в цифровому середовищі.

Варто зазначити і те, що держава має всіляко заохочувати розробку новітніх технологій батьківського контролю, та гарантувати, що такі інструменти не порушують право дитини на приватність, не спричиняють дискримінацію та не обмежують доступ до інформації відповідно до віку й рівня зрілості. Водночас необхідно впроваджувати спеціальні політики для захисту малолітніх дітей від передчасного впливу цифрового середовища, враховуючи їхні фізичні, психологічні та соціальні потреби. Одним із ключових механізмів захисту є вікова верифікація, що передбачена в Регламенті про цифрові послуги (DSA)²⁷. Та яка забезпечує обмеження доступу до контенту, послуг і продуктів із віковими обмеженнями, дотримуючись вимог мінімізації даних та поваги до приватності.

Для запобігання комерційній експлуатації дітей у цифровому середовищі держави повинні регулювати рекламний і маркетинговий контент, враховуючи вікові особливості дітей. Також держава має співпрацювати з медіа, освітніми закладами та іншими особами для створення програм цифрової безпеки, запобігання незаконній онлайн-діяльності дітей, боротьби з кібербулінгом, утисками та підбурюванням до насильства. Політика щодо матеріалів про сексуальне насильство над дітьми має передбачати захист постраждалих, створення баз даних для блокування незаконного контенту, співпрацю з приватним сектором для технічної підтримки правоохоронців у виявленні злочинців і зборі доказів. Надавачі цифрових послуг повинні оперативно надавати доступ до метаданих, пов'язаних із такими матеріалами, забезпечувати їх негайне видалення або обмеження доступу, включно з контентом, що розміщений поза межами юрисдикції держави.

У разі порушення прав дітей у цифровому середовищі держава має забезпечити ефективний правовий захист, забезпечуючи доступні, зрозумілі та дружні до дітей механізми подання скарг²⁸, судові й позасудові процедури через омбудсменів та органи захисту даних.

²⁷ Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

²⁸ CHILD PARTICIPATION ASSESSMENT TOOL. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806482d9> (дата звернення – 19.09.2025).

Надавачі цифрових послуг зобов'язані інформувати дітей про способи подання скарг і отримання компенсації, а також забезпечувати оперативне реагування на повідомлення про шкідливий контент.

5. Право на участь у цифровому житті суспільства, включаючи можливість висловлювати погляди, думки

Право на участь у цифровому житті суспільства, включаючи можливість висловлювати погляди, думки (ст. 13 Конвенції ООН про права дитини²⁹, ст. 9 Закону України «Про охорону дитинства»³⁰), впливати на цифрову політику та отримувати, поширювати інформацію (ст. 17 Конвенції ООН про права дитини³¹, ст. 10 Європейської конвенції з прав людини³²) та ідеї будь-якого роду у будь-який спосіб. Діти мають право висловлювати свої погляди, переконання та ідеї через цифрові канали без необґрунтованого втручання (право бути почутими), брати участь у житті суспільства і прийнятті рішень, які стосуються їхніх інтересів, за допомогою мережі Інтернет. При цьому їхній думці має приділятися належна увага з урахуванням віку, зрілості та рівня розуміння.³³ Відповідно до міжнародних норм, свобода вираження поглядів охоплює право дитини створювати, висловлювати, публікувати та отримувати інформацію будь-якого характеру включно з політичними заявами, релігійними переконаннями та іншими поглядами, які можуть бути як загальноприйнятими, так і такими, що викликають неоднозначну реакцію, включно з шоком, образою чи дискомфортом у інших осіб. Також діти можуть вільно створювати, повторно використовувати і поширювати цифровий контент, але з дотримання права інтелектуальної власності інших осіб, в тому числі авторського права.

Будь-яка держава повинна гарантувати право дитини на вільне висловлення поглядів з важливих для неї питань через обрані засоби масової інформації, незалежно від ставлення до цих поглядів з боку

²⁹ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

³⁰ Про охорону дитинства : Закон України в редакції від 14.5.2025 №4440-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

³¹ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

³² European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng (дата звернення – 19.09.2025).

³³ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

держави чи інших суб'єктів. Враховуючи фізичну та емоційну вразливість дітей, особливо в умовах легкого доступу до онлайн-контенту та ризику сексуальних домагань, держава зобов'язана забезпечити захист їхніх прав у цифровому середовищі. Тобто у певних випадках держава з метою захисту найкращих інтересів дитини може обмежити право на свободу вираження поглядів та доступ до інформації. Свобода вираження не є абсолютною і може бути обмежена у випадках, коли висловлювання містять заклики до дискримінації, ненависті або насильства³⁴. Такі обмеження мають бути правомірними, пропорційними, передбаченими законом і переслідувати законну мету (зокрема, захист національної безпеки, громадського порядку, здоров'я, моралі чи прав інших осіб) та здійснюватися під контролем суду чи уповноваженого органу у відповідності до принципів тлумачення ст. 10 Європейської конвенції з прав людини³⁵. Відповідно право дітей на свободу вираження поглядів та доступ до інформації може бути обмежене з метою захисту їхніх найкращих інтересів (наприклад, через вікову верифікацію або інтернет-фільтри щодо шкідливого контенту чи також для захисту прав та свобод інших осіб).

Фактично це означає, що обмеження свободи вираження у цифровому середовищі мають бути чітко визначеними, зрозумілими та супроводжуватися належними гарантіями, включаючи нагляд уповноваженого органу. Діти повинні бути поінформовані про ці обмеження, наслідки своєї онлайн-поведінки для інших користувачів і мати доступ до ефективних засобів правового захисту, зокрема можливість оскаржити необґрунтоване чи незаконне блокування контенту. Загальнодержавне блокування або фільтрація контенту допускаються лише для матеріалів, визнаних незаконними уповноваженою особою, з можливістю судового перегляду відповідно до статті 6 ЄКПЛ. Держава має забезпечити надання дітям, їхнім батькам чи законним представникам доступної, адаптованої до віку інформації про обмеження контенту, процедури подання скарг, повідомлення про порушення та звернення по допомогу.

В свою чергу, провайдери цифрових послуг мають поважати права користувачів, інформувати про політику щодо контенту, забезпечувати прозорість фільтрації та доступ до механізмів її оскарження. Заходи блокування чи фільтрації не повинні бути довільними чи надмірними, а

³⁴ Справи «Ферет проти Бельгії» (Féret v. Belgium), №15615/07; «Гароді проти Франції» (Garaudy v. France), №65831/01, 24.06.2003, рішення про прийнятність; «Лерой проти Франції» (Leroy v. France), №36109/03; «Єрсїлд проти Данії» (Jersild v. Denmark), №15890/89; «Вейделанд та інші проти Швеції» (Vejdeland and Others v. Sweden), №1813/07

³⁵ European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng (дата звернення – 19.09.2025).

їх застосування має бути обґрунтованим і контрольованим. Фільтри для захисту дітей у школах і бібліотеках є допустимими за умови дотримання правових гарантій. Однак, провайдери, зокрема соціальні мережі, повинні діяти відповідально, не порушуючи права на свободу вираження, та реагувати на контент, що містить заклики до ненависті чи дискримінації.

Цифрове середовище, зокрема соціальні мережі, онлайн-платформи, сервіси відеозв'язку (Zoom, Webex, Microsoft Teams) стало важливим інструментом участі громадян у демократичних процесах, зокрема через онлайн-консультації, е-демократію, громадські обговорення, електронне голосування та петиції. Діти також мають право на цифрову участь (ст. 12 Конвенції ООН про права дитини³⁶ та Рекомендації СМ/Rec(2018)7 Ради Європи³⁷), що включає свободу обирати будь-які сервіси, вебсайти чи застосунки для мирного об'єднання, створення, приєднання, мобілізації та участі в соціальних групах, асоціаціях і профспілках незалежно від їх офіційного визнання державою. Це право охоплює можливість дитини вільно висловлювати думки, брати участь у прийнятті рішень, впливати на політику, що їх стосується, та отримувати зворотний зв'язок від органів влади.

Право на свободу зібрань та об'єднань (ст. 15 ст. Конвенції ООН про права дитини³⁸, ст. 11 ЄКПЛ), поширюється на онлайн-простір, та дозволяє дітям створювати, приєднуватися та брати участь у соціальних групах, асоціаціях і профспілках, зокрема через Інтернет. Діти мають право обирати будь-які сервіси, вебсайти чи застосунки для мирного об'єднання, незалежно від офіційного визнання таких груп з боку держави чи батьків. Користувачі мають право на мирний протест в Інтернеті, що поширюється і на цифрове середовище. Діти можуть висловлювати свою позицію онлайн, за умови дотримання законності та поваги до прав інших осіб. Якщо протест спричиняє перебої в роботі сервісів або шкоду майну, це може мати юридичні наслідки, і дитина повинна бути поінформована про відповідальність за такі дії. Тобто не кожен онлайн-протест автоматично підпадає під захист ст. 11 ЄКПЛ, особливо коли йдеться про несанкціонований доступ або втручання в

³⁶ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

³⁷ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

³⁸ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

цифровий контент. Однак, держава має забезпечити, щоб участь дітей у цифровому середовищі була значущою, інклюзивною та захищеною від надмірного моніторингу чи нагляду, як з боку держави, так і приватних осіб.

Інтернет-провайдери та цифрові платформи повинні поважати права дітей, інформувати їх про політику щодо послуг та контенту, можливі обмеження та способи реагування. Діти мають право знати, який контент вважається неналежним, як подати скаргу, звернутися по допомогу або оскаржити рішення про блокування. Вони також мають право на анонімність, зокрема використання псевдонімів. Хоча держава може в окремих випадках вживати заходи для встановлення особи.

Водночас, діти мають право на доступ до інформації про свої цифрові права, включно з правом на залученість, у формі, що відповідає їхньому віку та рівню розвитку, зокрема через соціальні мережі, візуалізовані матеріали тощо. Зокрема стосовно того, які можливості для участі існують, як отримати підтримку, подати скаргу або звернутися за допомогою. Визнаючи право дітей на участь в ігрових і рекреаційних заходах, держава має сприяти створенню та поширенню цифрового контенту соціального, культурного, освітнього та художнього значення. Це включає інтерактивні та ігрові інструменти, що розвивають творчість, командну роботу та навички вирішення проблем, з особливою увагою до потреб дітей у вразливих ситуаціях. Якщо діти беруть участь у створенні такого контенту, слід забезпечити захист їхніх прав інтелектуальної власності.

Фактично, держава зобов'язана створювати безпечне, інклюзивне та доступне цифрове середовище для участі дітей у демократичних процесах. Це включає також і розвиток стратегій е-демократії, е-врядування та цифрової грамотності, а також забезпечення рівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій, що ґрунтується на статтях 12, 13 і 15 Конвенції ООН про права дитини³⁹, та Рекомендаціях CM/Rec(2018)7 Ради Європи⁴⁰.

6. Право на приватність і захист персональних даних

Право на приватність і захист персональних даних, з урахуванням вікових особливостей та обмежень щодо збору, обробки і поширення

³⁹ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

⁴⁰ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

інформації (ст.16 Конвенції ООН про права дитини⁴¹, Загальний регламент про захист даних (GDPR)⁴², ст. 8 Хартії основних прав ЄС). Перш за все, дане право охоплює повагу до приватного і сімейного життя, захист персональних (особистих) даних, конфіденційність електронної кореспонденції, повідомлень, зображень, а також контроль над тим, як ці дані збираються, обробляються і поширюються.

Обробка персональних даних дітей має бути законною, справедливою, прозорою та здійснюватися лише за умови інформованої згоди дитини або її законного представника або на правомірній підставі, передбаченій законом. Держава має забезпечити дотримання принципу мінімізації даних, тобто обробка має бути адекватною, релевантною та не надмірною. У випадках, коли дитина ще не досягла віку, достатнього для надання згоди, мають бути передбачені механізми перевірки згоди законних представників. У будь-якому разі, дитина, по досягненню певного віку, чи її законні представники мають право знати, які саме дані збираються, ким, з якою метою та кому передаються, а також мають право на доступ, виправлення, видалення та обмеження обробки персональних (особистих) даних дитини.

Слід приділяти особливу увагу обробці чутливих даних (біометричних, генетичних, медичних, етнічних, релігійних, політичних чи даних про сексуальне життя тощо), які можуть оброблятися лише за наявності законних гарантій. У цифровому середовищі діти особливо вразливі до прихованого стеження, автоматизованого профілювання та надмірного збору інформації через мобільні додатки, соціальні мережі, пошукові системи та інші онлайн-сервіси. Метадані, що супроводжують електронні комунікації (геолокація, час, тривалість, контакти), можуть розкривати чутливу інформацію про дитину, її звички, уподобання, соціальні зв'язки, інтереси, емоційний стан, що створює ризики для її гідності, безпеки та добробуту. Діти не повинні піддаватися довільному або незаконному втручання в їхню конфіденційність. Будь-які заходи стеження, перехоплення чи обмеження мають бути передбачені законом, мати законну мету, бути необхідними та пропорційними.

Контент, створений дітьми або про них (фото, відео, текст), а також цифрові сліди їхньої активності, можуть залишатися доступними в

⁴¹ Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення – 19.09.2025).

⁴² Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

мережі надовго або назавжди. Це може мати негативні наслідки для їхнього майбутнього, зокрема в контексті освіти, працевлаштування чи соціальної інтеграції. Тому держава повинна забезпечити, щоб такий контент не зберігався без потреби, а його обробка не порушувала права дитини.

Діти повинні мати можливість безпечного користування Інтернетом, з належною повагою до їхнього приватного життя. Вчителі, вихователі, батьки, усиновителі, піклувальники та опікуни мають бути належно поінформовані та навчати дітей цифровій грамотності, критичному мисленню, відповідальному використанню ІКТ та захисту персональних даних. Доступ до інформації про права дитини має бути адаптованим до її віку та рівню розвитку, з використанням зрозумілих форматів, зокрема візуальних і неписьмових. Це особливо актуально у випадках використання підключених розумних пристроїв, зокрема іграшок, одягу або додатків, які регулярно взаємодіють з дітьми.

Діти мають право на анонімність, псевдонімічність та використання технологій шифрування. Держава чи їх законні представники не повинні забороняти ці практики ні законодавчо, ні на практиці, якщо вони сприяють захисту приватного життя дитини. Втручання у приватне життя дитини допускається лише за виняткових обставин, передбачених законом, наприклад, у межах кримінального провадження. Проте, втручання має бути необхідним, пропорційним, здійснюватися з дотриманням правових гарантій та супроводжуватись ефективними засобами правового захисту.

Комітет міністрів Ради Європи рекомендує державам-членам утримуватись від створення довгострокових записів контенту, створеного дітьми, якщо він загрожує їхній гідності, безпеці чи приватному життю⁴³. Держави мають позитивний обов'язок забезпечити ефективне дотримання права дитини на приватність, включно з захистом її фізичного і духовного добробуту.

7. Право на цифрову освіту (цифрову грамотність)

Право на цифрову освіту (цифрову грамотність) передбачає розвиток особистості, навичок критичного мислення, етичної поведінки онлайн, розуміння цифрових ризиків, а також підготовки дитини до відповідального життя у суспільстві (ст. 28 Конвенції ООН про права

⁴³ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

дитини, ст. 2 протоколу 1 ЄКПЛ⁴⁴, ст. 14 і Хартії основних прав ЄС, п.4 Цілей сталого розвитку ООН). Цифрові технології в сучасному світі – це не лише технічний засіб навчання, а й середовище існування, яке відкриває нові можливості для навчання в будь-який зручний час, в будь-якому місці, а також це можливість проєктування індивідуальних освітніх траєкторій та можливість переходу від простого споживання цифрових ресурсів до їх створення. Вже майже 1,2 млрд дітей навчаються поза звичним середовищем, користуючись цифровими технологіями⁴⁵. Важливо, щоб знання та ресурси цифрового середовища були доступні всім дітям так, щоб вони мали інклюзивний характер і враховували здібності дітей, що розвиваються, та особливі умови дітей у вразливих ситуаціях (п. 40)⁴⁶.

Право дитини на цифрову освіту – це право кожної дитини на доступ до знань, навичок і інформації через цифрові технології. Це не лише про технічну можливість підключення до Інтернету, а про створення безпечного, доступного і змістовного цифрового середовища, яке сприяє розвитку, участі та захисту дитини. Дитина має право вільно навчатися онлайн, користуватися освітніми платформами, відео, іграми, соціальними мережами, отримувати знання державною мовою або іншими мовами, які вона розуміє. Вона повинна мати доступ до наукових і культурних матеріалів, що фінансуються державою і перебувають у відкритому доступі. Цифрова освіта має бути інтерактивною, адаптованою до віку та потреб дитини, і включати навички критичного мислення, розпізнавання фейків, маніпуляцій, небезпек. Діти мають право на високоякісні освітні ресурси, технічні пристрої та інфраструктури, що полегшують перебування дітей у цифровому середовищі і держава має всіляко цьому сприяти.

Право на цифрову освіту охоплює і право отримувати знання про Інтернет та право використовувати його для освіти. Обізнаність щодо використання можливостей Інтернету («цифрова грамотність») – це передумова здатності дитини здійснювати права на цифрову освіту та свободу вираження поглядів онлайн. Цифрова грамотність є ключем до реалізації прав дитини в цифровому середовищі. Вона охоплює не тільки технічні компетенції, а й здатність створювати контент, розуміти ризики,

⁴⁴ Протокол 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення – 9.09.2025).

⁴⁵ Cisco Launches Portfolio of Solutions to Boost Business Resiliency for the Workforce and Workplace. URL: <https://surl.li/ytvgyi> (дата звернення – 19.09.2025).

⁴⁶ Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808c6193> (дата звернення – 19.09.2025).

захищати себе, поважати права інших. Освіта у сфері цифрової грамотності має бути включена до навчального плану з ранніх років, з урахуванням динамічних можливостей дитини. Цифрова грамотність повинна активно впроваджуватись у школах, дитячих установах, бібліотеках, музеях, тобто скрізь, де діти регулярно використовують Інтернет.

Держава повинна сприяти цифровій освіті не лише дітей, а й батьків, опікунів, педагогів, волонтерів через спеціальні програми, консультації, механізми комунікації. Це важливо для створення стійкого і безпечного цифрового середовища для всієї родини. Особливу увагу слід приділяти дітям, що мають обмежений доступ до технологій, через соціально-економічні, географічні чи фізичні обставини. Держава має забезпечити, щоб освітня політика поєднувала формальну і неформальну освіту через цифрові мережі, та не створювали бар'єрів для дітей, які живуть в інтернатах або не мають технічних ресурсів вдома. Фактично, це означає, що держава зобов'язана навчати цифрової грамотності осіб які мають обмежений доступ до цифрових технологій або не мають доступу до них, а також осіб, у яких немає навичок використання або які недостатньо використовують цифрові технології з причин вразливості, зокрема осіб з особливими потребами (інваліди).

Взагалі то, цифрова освіта має бути доступною для всіх, зокрема для дівчат, які часто мають обмежений доступ до інформаційно-комунікаційних технологій. Держава має сприяти гендерній рівності в доступі до цифрових технологій та їх ефективному використанню.

Освітні програми мають охоплювати знання про права й обов'язки в цифровому середовищі, заходи безпеки, способи повідомлення про порушення, а також доступні механізми захисту й відшкодування. Діти мають розуміти, що таке згода, повага до прав інших, як захищати себе, як вимагати відшкодування за порушення їхніх прав. Вони мають навчитися розпізнавати шкідливий контент (наси́льство, порнографія, мова ворожнечі, расизм), небезпечну поведінку (грумінг, кібербулінг, незаконна обробка персональних даних), і знати, як діяти в таких ситуаціях.

8. Право на цифрове самовизначення (включаючи право бути забутим)

Право на цифрове самовизначення⁴⁷ (включаючи право бути забутим) дає можливість дитині контролювати свою цифрову

⁴⁷ «Венґжиновський та Смольчевський проти Польщі» (Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland), 2013; «М.Л. та В.В. проти Німеччини» (M.L. and W.W. v. Germany), 2018, «Біанкарді проти Італії» (Biancardi v. Italy), 2021; «Медієнґруппе Остеррайх ГмБГ проти

присутність, та впливати на те, як ці дані збираються, обробляються, поширюються чи зберігаються в цифрових екосистемах. У контексті особливої дитячої вразливості це право набуває суттєвої ваги та потребує підвищеного рівня захисту. Діти часто не мають достатнього досвіду чи знань, щоб повною мірою усвідомлювати наслідки поширення своїх даних, тому їхній захист потребує підвищеної уваги. Згода на обробку даних має бути поінформованою, добровільною і відповідати віковим та когнітивним можливостям дитини. У випадках, коли виникають сумніви щодо того, чи була згода надана свідомо, вона не може вважатися дійсною. Так, якщо дитина не розуміє умов політики конфіденційності через складну мову чи брак пояснень, така згода не відповідає стандартам та не є прийнятною.

Більше того, обробка персональних даних дітей повинна відбуватися з максимальною обережністю, враховуючи їхню обмежену здатність до самостійного прийняття рішень і підвищену вразливість до таких ризиків, як кібербулінг, грумінг чи комерційна експлуатація даних. Цифрові платформи зобов'язані впроваджувати механізми, що дозволяють дітям або їхнім законним представникам легко контролювати дані, зокрема вимагати їхньої зміни, обмеження обробки чи повного видалення. Крім того, компанії повинні забезпечувати прозорість своїх політик, адаптуючи їх до потреб дитячої аудиторії, та створювати інтерфейси, які полегшують реалізацію цих прав.

Відповідно до ст.17 GDPR⁴⁸ дитина має право вимагати видалення своїх персональних даних із пошукових систем, соціальних мереж, освітніх платформ, ігрових сервісів чи інших цифрових платформ. Таке видалення можливе, якщо дані є застарілими, неточними, надмірними, були зібрані чи оприлюднені без належної згоди (зокрема, якщо згода не була добровільною чи усвідомленою), або якщо їх обробка здійснюється незаконно. Фактично, це правова можливість контролювати власну цифрову присутність в мережі, зокрема персональні дані, що її стосуються, а також впливати особисто або через законного представника на те, як ці дані збираються, обробляються, поширюються та зберігаються в цифровому середовищі.

Австрії» (Mediengruppe Österreich GmbH v. Austria), 2022; «Гурбен проти Бельгії» (Hurbain v. Belgium), 2023.

⁴⁸ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

9. Право на прозорість алгоритмів

Окремо варто наголосити на праві на прозорість алгоритмів. Право на прозорість алгоритмів, які впливають на прийняття рішень щодо особи, закріплено в ст. 22 GDPR⁴⁹ та розвивається додатково в Акті ЄС про штучний інтелект (AI Act)⁵⁰. Це право передбачає, що особа, зокрема дитина, має знати, коли рішення, що стосуються її, приймаються автоматизованими системами (наприклад, алгоритмами AI), а також отримувати зрозуміле пояснення логіки, принципів і наслідків таких рішень. Згідно зі ст. 22 GDPR, особа має право не підпадати під рішення, які ґрунтуються виключно на автоматизованій обробці даних і мають для неї значні правові чи подібні наслідки (наприклад, обмеження доступу до сервісів, профілювання для реклами чи оцінки в освіті). Для дітей це право передбачає:

1) інформування про використання алгоритмів, тобто дитина або її законний представник мають бути чітко поінформовані, коли алгоритми приймають рішення, що впливають на дитину, зокрема, у соціальних мережах, освітніх платформах чи ігрових сервісах;

2) пояснення логіки рішень, а саме цифрові платформи зобов'язані надавати доступні пояснення щодо обробки даних дитини алгоритмами, які фактори впливають на результат і чому було прийнято певне рішення. Тобто, коли алгоритм соціальної мережі рекомендує дитині певний контент, вона має право знати, на основі яких даних (інтересів, поведінки, взаємодій) формується ця рекомендація;

3) право оскаржувати, тобто дитина або її законні представники можуть вимагати перегляду автоматизованих рішень, якщо вони вважаються неприйнятними, несправедливими чи шкідливими, і наполягати на залученні людини до процесу прийняття рішень.

AI Act⁵¹ доповнює ці принципи, встановлюючи чіткі вимоги до прозорості та безпеки систем AI, особливо тих, що класифікуються як

⁴⁹ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

⁵⁰ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення – 19.09.2025).

⁵¹ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial

високоризикові (наприклад, системи, які впливають на освіту, здоров'я чи безпеку дітей). Цей нормативний акт зобов'язує розробників і операторів AI забезпечувати чітку документацію, зрозумілі інтерфейси та механізми для оскарження рішень, що стосуються дітей. Чому це важливо для дітей? Діти є особливо вразливою групою, оскільки часто не усвідомлюють, а іноді і не знають, як алгоритми впливають на їхній цифровий досвід. Так, алгоритми можуть формувати інформаційні бульбашки, пропонуючи дітям контент, який посилює шкідливі стереотипи, дезінформацію чи навіть небезпечну поведінку (зокрема, челенджі в соцмережі, що загрожують життю та здоров'ю дитини). Або автоматизовані системи, які застосовуються для оцінювання академічних досягнень або рекомендації навчальних матеріалів, можуть впливати на освітній процес дитини. Відсутність прозорості в таких системах може призводити до того, що дитина не розуміє причин рекомендації певного контенту чи послуг або обмеження доступу до освітніх ресурсів, що потенційно знижує ефективність навчання. Також варто згадати і про таргетовану рекламу. Алгоритми можуть використовувати персональні дані дітей для профілювання, що сприяє маніпулятивній рекламі та впливає на формування споживчих звичок, психологічний стан і навіть ціннісні орієнтації дитини.

Прозорість алгоритмів дозволяє дітям або їхнім законним представникам краще розуміти ці процеси, захищати свої права та уникати потенційних ризиків. Це право, хоча майже не досліджене в науці, але особливо значуще для дітей через їхню вразливість і обмежену здатність аналізувати вплив алгоритмів, які можуть формувати інформаційні бульбашки, впливати на освіту чи сприяти маніпулятивній рекламі. Інформація про алгоритми має бути адаптованою до віку дитини, представленою у доступній формі, наприклад, через прості тексти чи інтерактивні матеріали. Законні представники повинні мати доступ до даних про алгоритми та можливість діяти від імені дитини. Профілювання дітей повинно бути обмеженим і базуватися на чіткій, згоді відповідно до віку.

Слід зазначити, що здійснення цього права ускладняється технічною складністю алгоритмів, відсутністю уніфікованих стандартів, зокрема в Україні, та комерційними інтересами володільців цифрових платформ, які можуть уникати прозорості. Для забезпечення права необхідні чіткі нормативні вимоги, інтерфейси відповідно до віку, інтеграція цифрової грамотності в освіту та механізми нагляду за дотриманням прозорості.

ВИСНОВКИ

В умовах цифрової трансформації суспільства належне врегулювання цифрових прав дитини є ключовим для забезпечення її гідності, безпеки та рівної участі в інформаційному просторі. Це включає право на доступ до якісної цифрової освіти, право на цифрове самовизначення, захист персональних даних, свободу вираження поглядів онлайн та ефективні механізми правового захисту. Відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН про права дитини, Загального регламенту про захист даних (GDPR) та рекомендацій Ради Європи, держава має обов'язок створити нормативні, освітні та технічні умови, які дозволяють дітям реалізовувати свої цифрові права у безпечному, інклюзивному та стійкому середовищі.

Для України, яка активно впроваджує цифровізацію освіти, адміністративних послуг та правозахисних механізмів, питання захисту цифрових прав дітей набуває особливої актуальності. В умовах воєнного стану, переміщення населення та зростання онлайн-активності дітей, держава має посилити правове регулювання, забезпечити доступ до цифрової освіти для всіх дітей, включаючи дітей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто проживає в умовах обмеженого доступу до технологій. Важливо, щоб українська освітня та правозахисна політика враховувала вікові потреби дітей, забезпечувала їхню участь у прийнятті рішень в цифровому середовищі, та гарантувала реалізацію права бути забутих і контролю над власною цифровою репутацією.

Також зазначимо, що правове регулювання цифрових прав дитини має бути комплексним, міжсекторальним і адаптованим до вікових потреб, соціального контексту та рівня цифрової грамотності. Це включає інтеграцію цифрової освіти в навчальні програми, створення доступних механізмів правового захисту, розвиток інфраструктури та підтримку вразливих груп дітей, зокрема тих, що мають обмежений доступ до технологій. Забезпечення цифрових прав не лише сприяє розвитку особистості дитини, а й формує основу для її активної участі в демократичному суспільстві, де повага до прав, безпека та самостійність у цифровому просторі є нормою, а не винятком.

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджено концепт цифрових прав дітей як складову прав людини в умовах цифровізації суспільства. Проаналізовано міжнародні стандарти, зокрема Конвенцію ООН про права дитини, Загальний коментар №25 Комітету ООН з прав дитини, а також положення GDPR і рекомендації Ради Європи, що стосуються захисту дітей у цифровому середовищі. Проблематика полягає в недостатній адаптації українського

законодавства до сучасних викликів цифрової епохи, зокрема щодо захисту персональних даних, приватності, доступу до інформації та участі дітей у цифровому просторі. У роботі окреслено ризики, пов'язані з комерційним використанням дитячих даних, цифровим наглядом і дискримінацією, а також наголошено на потребі етичного регулювання цифрових технологій. Запропоновано концептуальну рамку цифрових прав дітей, що включає право на інформацію, безпеку, розвиток, участь і захист від шкоди. **Результатом** дослідження є обґрунтування необхідності системної реформи української політики у сфері цифрових прав дітей з урахуванням міжнародних стандартів. Надано рекомендації щодо інтеграції цифрових прав у освітні, правові та соціальні практики.

Література

1. Конвенція про права дитини : резолюція Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. URL: <https://surl.li/nywvig> (дата звернення – 19.09.2025).

2. General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment URL: <https://surli.cc/zjzicc> (дата звернення – 19.09.2025).

3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

4. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

5. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS EU strategy on the rights of the child. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0142> (дата звернення – 19.09.2025).

6. Better Internet for Kids. URL: <https://better-internet-for-kids.europa.eu/en> (дата звернення – 19.09.2025).

7. Національна стратегія з захисту дітей у цифровому середовищі на період до 2025 року. URL: <https://surl.li/aaaosq> (дата звернення – 19.09.2025).

8. Про охорону дитинства : Закон України в редакції від 14.5.2025 №4440-IX. URL: <https://surl.li/yqwzjh> (дата звернення – 19.09.2025).

9. Про освіту : Закон України в редакції від 28.08.2025. № 4196-IX. URL: <https://surl.li/zyhxts> (дата звернення – 19.09.2025).

10. Про загальну середню освіту : Закон України в редакції від 15.06.2025 №4265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

11. Про захист персональних даних : Закон України в редакції від 14.06.2025 № 4240-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення – 19.09.2025).

12. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України в редакції від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення – 19.09.2025)

13. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services (Text with EEA relevance.). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/770/oj/eng> (дата звернення – 19.09.2025).

14. Recommendation of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment URL: <https://surl.lu/jvjjsl> (дата звернення – 19.09.2025).

15. Загальний коментар №14 (2013) щодо права дитини на приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини (пункт 1 статті 3)*. URL: <https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/64c4da0e4.pdf> (дата звернення – 19.09.2025).

16. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet : resolution / adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016. URL: <https://surl.cc/opurci> (дата звернення – 19.09.2025).

17. Finland: Makes Broadband Internet Access A Law. URL: <https://surl.lu/phazlq> (дата звернення – 19.09.2025).

18. Decision n° 2009-580 of June 10th 2009. URL: <https://surl.li/lopldp> (дата звернення – 19.09.2025).

19. THE CONSTITUTION OF GREECE. URL: <https://surl.lt/aeugli> (дата звернення – 19.09.2025)

20. Guidelines regarding the implementation of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography (2019). URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CRC/CRC.C.156_OPSC_Guidelines.pdf (дата звернення – 19.09.2025).

21. LANZAROTE COMMITTEE Committee of the Parties to the Council of Europe Convention on the protection of children against sexual exploitation

and sexual abuse, 2019. URL: <https://rm.coe.int/opinion-of-the-lanzarote-committee-on-child-sexually-suggestive-or-exp/168094e72c> (дата звернення – 19.09.2025).

22. CHILD PARTICIPATION ASSESSMENT TOOL. URL: <https://surl.li/dkwdb5> (дата звернення – 9.09.2025).

23. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng (дата звернення – 19.09.2025).

24. Протокол 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення – 19.09.2025).

25. Cisco Launches Portfolio of Solutions to Boost Business Resiliency for the Workforce and Workplace. URL: <https://investor.cisco.com/news/news-details/2020/Cisco-Launches-Portfolio-of-Solutions-to-Boost-Business-Resiliency-for-the-Workforce-and-Workplace/default.aspx> (дата звернення – 19.09.2025).

26. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення – 19.09.2025).

**Інформація про автора:
Піхурець Олена Вікторівна,**

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
ННІ І Харківського національного університету внутрішніх справ,
пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080, Україна